

Život i djelovanje Pavla Rittera Vitezovića

Perić, Mihaela

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:374193>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest

Preddiplomski sveučilišni studij povijesti (dvopredmetni)

Zadar, 2023.

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest

Preddiplomski sveučilišni studij povijesti (dvopredmetni)

Život i djelovanje Pavla Rittera Vitezovića

Završni rad

Student/ica:

Mihaela Perić

Mentor/ica:

prof. dr. sc. Kristijan Juran

Zadar, 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Mihaela Perić**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Život i djelovanje Pavla Rittera Vitezovića** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 12. listopada 2023.

SADRŽAJ

1. Uvod	1
2. Rani život	2
3. Politička karijera	3
4. Zemaljska tiskara u Zagrebu.....	7
5. Posljednje godine života	8
6. Književni rad	9
7. Djela na latinskom jeziku	10
7.1.Croatia Rediviva.....	11
7.2.Stemmathographia.....	15
7.3.Plorantis Croatiae saecula duo	15
8. Djela u rukopisu	16
9. Djela na hrvatskom jeziku	17
9.1. Kronika aliti spomen svega svita vikov.....	18
9.2.Odiljenje Sigetsko	19
10. Zaključak	20
11. Sažetak.....	21
12. Abstract	22
13. Literatura i internetski izvori.....	23

1. Uvod

Pavao Ritter Vitezović jedna je od najznačajnijih i najzanimljivijih osoba koje su djelovale krajem 17. i tijekom prve polovice 18. stoljeća. Ostavio je veliki trag u svome književnom i političkom radu, tiskarstvu, jezikoslovlju, povijesti kao znanosti i geografiji. Svojom je kreativnošću, intelektualnom djelatnošću i inovativnošću unaprijedio vremensko razdoblje u kojem je djelovao kao i prostor na kojem je živio. Vitezović je rođen u Senju 1652. godine, a njegova je obitelj njemačkog podrijetla. Godina njegovog rođenja ujedno je i godina kada je njegova obitelj dobila plemićki grb i titulu ugarsko- hrvatskog plemstva. Taj će čin veoma utjecati na Pavlov kako politički tako i književni rad poglavito što se tiče povezivanja s domovinom Hrvatskom, zanimanjem za njezinu povijest, pitanje granica koje se rješavalo tijekom njegovog političkog djelovanja kao i zanimanje za budućnost tj. hrvatski integritet. U svojim će djelima (bilo hrvatskim, bilo latinskim) najveću pažnju posvetiti rješavanju najvažnijih hrvatskih pitanja i problema: granicama, podrijetlu i hrvatskom jeziku. Svojim će idejama biti pravi primjer nositelja hrvatske nacionalne misli i preteča hrvatskog nacionalnog pokreta te ideologije 19. stoljeća.

Na početku ovoga rada obradit će se rani život Pavla Rittera Vitezovića, dati osnovne informacije o njegovom školovanju te prikazati boravak u Kranjskoj kod Ivana Weikharda Valvasora. U nastavku rada će se prikazati Vitezovićev politički život te aktivnosti koje je radio kao zastupnik na saborima u Šopronu i Požunu. Velika će se pozornost dati boravku u komisiji za razgraničenje koja će obilježiti njegov život kao i utjecati na sadržaj mnogih kasnijih njegovih spisa. Nadalje, pažnja će se posvetiti osnivanju, radu i kraju zemaljske tiskare u Zagrebu. U drugom dijelu ovoga rada, prikazat će se Vitezovićevo književno djelovanje. Prvo će se raspravljati o sadržaju i karakteristikama nekih od značajnijih djela na latinskom, a zatim i na hrvatskom jeziku. Iz njegovih će se djela na najbolji način moći shvatiti njegova veličina i važnost kao i način na koji je utjecao na buduće hrvatske ideologe.

2. Rani život

Pavao Ritter Vitezović rođen je 7. siječnja 1652. godine u Senju. Sin je časnika Antuna Rittera (potomak iseljeničke njemačke obitelji iz Alzasa) i Hrvatice Doroteje Lučkinić. Godine 1652. obitelj Vitezović dobila je titulu ugarsko-hrvatskog plemstva kao i plemićki grb.¹ Školovanje je započeo u rodnom gradu, a zatim je otišao u isusovačku gimnaziju na zagrebačkom Gradecu. Gimnaziju je završio nakon šestog razreda (retorike).² Boravak u Zagrebu je Vitezoviću omogućio ulazak u svijet kulture i znanosti, upoznavanje s važnim osobama tog razdoblja poput Jurja Habelića, pjesnika i rektora isusovačke gimnazije.³ Nakon što je završio šest razreda u gimnaziji, Vitezović se nije odlučio za trogodišnji studij filozofije već je odlučio otići u inozemstvo, poglavito u susjedne zemlje kako bi ih što bolje upoznao. Neko je vrijeme boravio u Rimu gdje se susreo s Ivanom Lučićem koji je nekoliko godina prije susreta (1666.) napisao svoje djelo *De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex*.⁴ Nakon boravka u Rimu, Vitezović je otišao u Kranjsku gdje se upoznao s plemićem Ivanom Weikhardom Valvasorom koji je bio vlasnik bogatog muzeja i knjižnice, zbirke crteža i grafika, kao i grafičke radionice.⁵ Započeo je raditi s Valvasorom te je naučio neke osnove tiskarstva i stvaranja bakroreza. U tom su razdoblju nastali njegovi bakrorezi Istre koji su postali dio Valvasorovih knjiga *Topographia Ducatus Carnioliae modernae* i *Die Ehredes Herzogthums Krain*.⁶ Osim toga, Valvasor je Vitezovića potaknuo na zanimanje i proučavanje hrvatske povijesti i geografije. Nakon što je otišao od Valvasora (1678. ili 1679. godine), Vitezović je boravio na dvoru kneza Auersperga.⁷

Osamdesetih godina 17. stoljeća, Vitezović je započeo svoju književnu, ali i političku karijeru. Prvo njegovo objavljeno djelo bilo je *Rasprava o rodu Gusića* (1681.).⁸ U tom se spisu raspravlja o podrijetlu hrvatskog naroda. Osim toga, u tom je razdoblju nastalo i prvo njegovo djelo na hrvatskom jeziku *Odiljenje Sigetsko* (tiskano u Beču i Linzu 1684. i 1685.).⁹ U tom je razdoblju (najvjerojatnije 1684. godine), Pavao Ritter promijenio svoje prezime iz njemačkog Ritter u hrvatsko Vitezović.¹⁰

¹ V. KLAJČ, 1914., str. 9.

² J. BRATULIĆ, 1995., str. 180.

³ J. BRATULIĆ, 1995., str. 180.

⁴ V. KLAJČ, 1914., str. 17.

⁵ J. BRATULIĆ, 1995., str. 180.

⁶ J. BRATULIĆ, 1995., str. 180.

⁷ V. KLAJČ, 1914., str. 18.

⁸ V. KLAJČ, 1914., str. 35.

⁹ J. BRATULIĆ, 1995., str. 180.

¹⁰ J. BRATULIĆ, 1995., str. 180.

3. Politička karijera

Nakon što je godine 1469. Senj postao središtem kapetanije, u gradu su vladali česti sukobi, razmirice i nesuglasice ponajviše između kapetana i građana. Kapetani su pokušavali ugrabiti cjelokupnu vlast unutar grada i u kotaru dok su građani samo željeli održati svoja stara prava i privilegije.¹¹

Dana 28. travnja 1681. godine sastao se Ugarski sabor u Šopronu. Senjani su za svog poslanika izabrali Pavla Rittera Vitezovića koji je ujedno bio i jedini njihov predstavnik s obzirom na to da senjski kaptol nije imao dovoljno novca kako bi poslao svoga zastupnika na sabor.¹² Sabor je trajao osam mjeseci tijekom kojih su se hrvatski zastupnici izborili za članak 77. kojim je određeno da „*kralj ne će više dopustiti službenicima svojim, kapitanima ili generalima, da smetaju Senjanima u njihovim pravima i privilegijima, već da će ne samo sve nepravde i nasilja strogo zabraniti, nego i prijestupnike oštro kazniti*“.¹³ Sabor je zaključen 30. prosinca 1681. godine od strane kralja Leopolda. Na kraju ovoga sabora, Vitezović je caru poslao hvalospjeve, posebne za Ugarsku, Hrvatsku i Slavoniju. Osim toga, naglasio je da mu je veoma žao što ne može zahvaliti i za Dalmaciju jer s njom upravljaju s jedne strane Mlečani, a s druge Osmanlije. Spomenuo je bana Nikolu Erdodyja za kojeg ističe da nastoji Dalmaciju osloboditi od neprijatelja.¹⁴ Nakon završetka sabora u Šopronu, Vitezović se nije vratio u svoj rodni kraj već je otišao za kraljem u Beč. Razlog odlaska bili su ponovni sukobi u njegovom rodnom kraju te strahovlada senjskog kapetana Herbersteina. Senjska općina je imenovala Vitezovića kao poslanika koji će otići direktno do kralja te tražiti njegovu pomoć i zaštitu. Godine 1683. kralj Leopold je donio svečanu povelju kojom je Senj dobio kraljevu zaštitu od kapetana Herbersteina.¹⁵

Napadom osmanlijske vojske na Beč 1683. godine, Vitezović se uhvatio oružja te je započeo služiti u banskoj vojsci. Postao je dvorski časnik tadašnjeg bana Nikole Erdodyja. On ga je 1684. poslao u Linz da bude njegov poklisar kod kralja Leopolda.¹⁶ Iste je godine u Linzu Vitezović objavio svoje slavno djelo *Odiljenje Sigetsko* koje slavi zasluge hrvatskih vojnika nad turskom vojskom.¹⁷ Tijekom boravka u Linzu, saznao je vijest da je imenovan kapetanom hrvatske pukovnije grofa Ricciardija. Ubrzo je i ta pukovnija raspuštena te je Vitezović postao kapetan u jednoj drugoj pukovniji. Godine 1686. napustio je vojničku te se

¹¹V. KLAJIĆ, 1914., str.39.

¹²M. TOPIĆ, 2010., str. 124.

¹³M. TOPIĆ, 2010., str. 124.

¹⁴M. TOPIĆ, 2010., str. 124.

¹⁵M. TOPIĆ, 2010., str. 125.

¹⁶V. KLAJIĆ, 1914., str. 57.

¹⁷M. TOPIĆ, 2010., str. 125.

posvetio građanskoj službi. Tada je odlukom Hrvatskog sabora dobio posao *agens aulicus* na bečkom dvoru te stalnu godišnju plaću.¹⁸ Nakon toga, godine 1687. održan je sabor u Požunu na kojemu je Vitezović ponovno zastupao prava grada Senja. Sabor je donio odluku o ukidanju Zlatne bule iz 1222. godine. Ta je bula išla u prilog narodu koji se mogao suprotstaviti kralju ako bi on u kojem slučaju donio odluke koje krše Ustav. Zbog svoje odanosti kralju Leopoldu i odličnog obavljanja posla na bečkom dvoru, Vitezović je na saboru u Požunu dobio titulu Zlatnog viteza.¹⁹ Nakon što se istaknuo u ratu za oslobođenje Like i Krbave, Hrvatski sabor ga je godine 1691. proglasio podžupanom navedenih područja. Kao podžupan nije imao nikakve pravne već samo deklarativne ovlasti zbog toga što se i dalje ratovalo s Osmanlijama te su najveće ovlasti i dalje držali karlovački generali.²⁰ Godine 1694. Vitezović se vratio u Zagreb. Tada je od Hrvatskog sabora dobio na upravljanje zagrebačku zemaljsku tiskaru.

Nakon završetka Bečkog rata (1683. – 1699.), a potom i mira u Srijemskim Karlovcima (26. siječnja 1699.), utvrđene su granice Hrvatske i Slavonije prema Osmanskom Carstvu, ali veoma nepravedno i na štetu Hrvatske. Tada je došlo do stvaranja komisije za razgraničenje.²¹ Komisija se sastojala od dva komesara; po jednog sa svake od sukobljenih strana. Austrijski komesar je postao grof Marsigli dok je Hrvatski sabor za njegovog pomoćnika predložio Vitezovića koji se iskazao kao izvrstan poznavatelj hrvatske i europske povijesti. Vitezović je imao ulogu crtanja karte razgraničenja.²² Obilazio je pojedina mjesta te bilježio koja područja pripadaju Hrvatskoj, a koja Osmanskom Carstvu. Smatrao je da Osmanlije ne smiju dobiti Kostajnicu, Jasenovac i Srijem jer je na tim područjima hrvatski narod ginuo kako bi obranio domovinu, ali i ostatak Europe. Iako je Vitezovićev prijedlog prosljeđen u Beč, on na to nije dobio nikakav odgovor. Time je Hrvatska bila oštećena jer su Osmanlije dobile dijelove hrvatskog teritorija.²³

Nakon utvrđivanja tih granica, Vitezović je od kralja Leopolda dobio zadatak da napiše Spomenicu ili Memorandum, a cilj je bio razgraničenje Austrije i Mlečana oko pripadnosti područja Dalmacije. Nastala je Spomenica čiji naslov glasi *Responsio ad postulata illustrissimo ac excellentissimo domino, domino Aloysio Ferdinando comiti Marsiglio*.²⁴ Podijeljena je na dva dijela (Dalmaciju i Hrvatsku), a glavni izvor je bio Ivan Lučić i njegovo

¹⁸Z. BLAŽEVIĆ, 1997., str. 10.

¹⁹Z. BLAŽEVIĆ, 1997., str. 10.

²⁰M. TOPIĆ, 2010., str. 125.

²¹V. KLAJČIĆ, 1914., str. 126.

²²B. ŠEBEČIĆ, 2007., str. 2.

²³B. ŠEBEČIĆ, 2007., str. 2.

²⁴V. KLAJČIĆ, 1914., str. 133.

djelo *O Kraljevini Dalmaciji i Hrvatskoj*.²⁵ U prvom dijelu Spomenice, posvećenom Dalmaciji, govori se da je prvi naziv za Dalmaciju bio Ilirik te da se naziv Dalmacija pojavljuje tek kad su to područje zauzeli Rimljani. Navodi da je istočnojadranska obala dobila naziv *hrvatski* nakon što su se na njoj naselili Slaveni dok se imenom Dalmacija označavalo pojedine gradove poput Splita, Trogira i Zadra. On zapravo naglašava da se ime Dalmacija ne može odnositi na mletačku Dalmaciju tog vremena jer je ona (osim gradova Splita, Trogira i Zadra) bila u potpunosti stara Hrvatska.²⁶ U drugom dijelu koji raspravlja o Hrvatskoj, Vitezović je istaknuo da je Ivan Lučić poznavao tri hrvatske oblasti: primorsku, međuriječnu (savsku), i zagorsku.²⁷ Vitezović je dodao još dvije oblasti: ovostranu i onostranu Hrvatsku.²⁸ Nakon toga je opisao svaku od tih pet oblasti te posebno istaknuo koji gradovi pripadaju kojoj. U Spomenici se najbolje može vidjeti kako Vitezović pokušava ukloniti Dalmaciju, a Hrvatskom proglasiti sva ona područja gdje osim Hrvata žive još Slovenci i Srbi.²⁹ Vitezović je bio jako nezadovoljan i razočaran ishodom razgraničenja te je stoga 1700. godine napisao svoje najpoznatije djelo *Croatia Rediviva (Oživjela Hrvatska)*.³⁰ Djelo je posvećeno kralju Leopoldu I. i njegovom sinu Josipu I., a cilj je bio prikazati Hrvatsku kakva je nekada bila dok Mlečani, Osmanlije i ostali narodi nisu preoteli njezine teritorije.

Vitezović se u Zagrebu zadržao sve do 1700. godine kada je na poziv kralja Leopolda ponovno otišao u Beč gdje je počeo raditi kao kraljev dvorski povjesničar.³¹ U Beču je napisao djelo *Stemmatographia sive Armorum Illyricorum delineatio, descriptio et restitutio* (heraldički spis) i spomenicu *Regia Illyriorum Croatia sive Croatia rediviva* (1701.).³² Djela su se jako svidjela bečkome dvoru te mu je kralj dodijelio ulogu dvorskog savjetnika. Osim toga, poslao ga je u arhive Hrvatske i Slavonije kako bi donio građu kojom bi se mogla utvrditi pojedina kraljevska prava. Kako bi mu olakšao posao, kralj je donio dvije povelje koje su omogućavale Vitezoviću slobodno posjećivanje i boravak u arhivima diljem Hrvatske i Slavonije te koje su mu omogućavale da crpi različitu građu koja je potrebna ne samo za kralja već i za njegove privatne radove.³³ Vitezović je u Zagreb otišao 1701. godine. Tamo je naišao na veliki broj protivnika koji su bili ljubomorni na ovlasti dobivene poveljama kralja

²⁵V. KLAIĆ, 1914., str. 133.

²⁶V. KLAIĆ, 1914., str. 133.

²⁷V. KLAIĆ, 1914., str. 134-135.

²⁸V. KLAIĆ, 1914., str. 135.

²⁹V. KLAIĆ, 1914., str. 135.

³⁰V. KLAIĆ, 1914., str. 141.

³¹V. KLAIĆ, 1914., str. 147.

³²V. KLAIĆ, 1914., str. 156.

³³V. KLAIĆ, 1914., str. 164.

Leopolda. Neki su ga sumnjičili da je otišao raditi u Beč kako bi naudio hrvatskom kraljevstvu. S obzirom na pojačani pritisak, posao je uspješno obavio.³⁴

Slika 1. Plemički grb obitelji Vitezović

Izvor slike: <http://www.rodoslovlje.hr/o-radu-drustva/predavanja-i-prezentacije/dragutin-hmelina-predavanje-o-p-r-vitezovicu/attachment/grb-vitezovic> (pristupljeno 13.8.2020.)

³⁴V. KLAJČ, 1914., str. 164.

4. Zemaljska tiskara u Zagrebu

Tijekom 16. stoljeća na području Hrvatske postojale su dvije tiskare; putujuća tiskara Ivana Manliusa u Varaždinu te tiskara u Senju. Međutim, obje su ubrzo prestale s radom tako da su se knjige tijekom prve polovice 17. stoljeća morale tiskati u inozemstvu, u gradovima kao što su Venecija, Linz, Ljubljana, Beč, Trnava i Graz.³⁵ U tom razdoblju u Zagrebu još nije postojala tiskara. Važnu ulogu za nastanak i razvoj zagrebačkog tiskarstva imao je plemić Petar Bošnjak koji je 1660. godine napisao oporuku u kojoj je naglasio da ostavlja svoj novac za potrebe osnivanja zagrebačke tiskare. Ostavljenim novcem su upravljali Isusovci koji su u Ljubljani kupili tiskaru isusovačkog kolegija, a nakon toga su je 1664. godine premjestili u Zagreb.³⁶ U ovom je razdoblju tiskara bila u vlasništvu Kraljevine (bila je državna), a njome je upravljao Hrvatski sabor. Iz ove tiskare nije sačuvana niti jedna tiskana knjiga te se tako ne zna koliko je dobro zapravo ona radila. Nakon nekog vremena, tiskaru su premjestili unutar biskupskog dvora pa je tako bila zaboravljena.³⁷

Pavao Ritter Vitezović nastanio se u Zagrebu tijekom devedesetih godina 17. stoljeća. Tada je često posjećivao zagrebačkog biskupa i svoga školskog kolegu Aleksandra Mikulića.³⁸ Tijekom jednog posjeta otkrio je da se unutar biskupskog dvora nalazi zaboravljena i napuštena tiskara. S obzirom da je već imao tiskarskog iskustva koje je stekao tijekom boravka kod Valvasora u Kranjskoj, tražio je od Mikulića da mu omogući osposobljavanje tiskare te je ubrzo započeo sa svojom tiskarskom djelatnošću. Stvarao je različite letke, kalendare te ostale spise, a svoje je radove premjestio u zgradu koja je smještena u Vlaškoj ulici.³⁹ Njegov je cilj bio u potpunosti osposobiti tiskaru te je pretvoriti u zemaljsku. Ubrzo je otputovao u Beč gdje je kupio prešu, odnosno tiskarski stroj. Konačno je 11. studenog 1694. godine Hrvatski sabor na svome zasjedanju u Varaždinu donio odluku kojom je tiskara predana Pavlu Ritteru Vitezoviću na upravljanje.⁴⁰ Nakon nekog vremena, Vitezović je tiskaru ponovno premjestio i to u vlastitu kuću koja je bila smještena na zagrebačkom Gradecu. Lelja Dobronić je istaknula da se Vitezovićeva kuća nalazila na mjestu današnje palače Hrvatskog sabora.⁴¹ Tijekom rada Vitezovićeve tiskare (između 1695. i 1706. godine) nastalo je više od dvadeset veoma važnih spisa poput kalendara, molitvenika i proglasa. Tiskana su i najvažnija Vitezovića djela napisana na latinskom i hrvatskom jeziku.

³⁵A. JAMBRIH, 2016., str. 47.

³⁶J. BRATULIĆ, 1995., str. 181.

³⁷J. BRATULIĆ, 1995., str. 181.

³⁸L. DOBRONIĆ, 1995., str. 173.

³⁹A. JAMBRIH, 2016., str. 47.

⁴⁰J. BRATULIĆ, 1995., str. 181.

⁴¹L. DOBRINIĆ, 1994., str. 126.

Knjige na latinskom jeziku su *Croatia rediviva*, *Stemmatographia* i *Plorantis Croatiae saecula duo* dok su na hrvatskom jeziku napisani kalendari⁴² (prvi tiskani je *Kalendarium, aliti miszechnik hervatszki za leto 1695*)⁴³, *Sibila*, *Novljančica*, *Priričnik*, *Senjčica* te *Kronika aliti spomen vsega svieta vikov*.⁴⁴

Dana 14. lipnja 1706. godine na zagrebačkom Kaptolu izbio je veliki požar koji se proširio i na Gornji grad te je teško oštetio Vitezovićevu tiskaru.⁴⁵ Nakon požara ona više nije bila prikladna za rad. Tada je Vitezović upao u teške novčane probleme, počeo se zaduživati, posudio je novac od časnih sestara klarisa, a kasnije je zbog nevraćenih dugova završio i na sudu.⁴⁶ Tijekom sudskih procesa 1709. godine konačno je odlučeno da se Vitezoviću oduzima tiskara te je to bio kraj njegove tiskarske djelatnosti u Zagrebu.⁴⁷ Nakon Vitezovića, hrvatski su staleži donijeli odluku prema kojoj će tiskaru voditi Ivan Strak, a potom Jakov Vjenceslav Heiwei.⁴⁸

5. Posljednje godine života

Godina 1706. predstavlja veliki preokret u životu Pavla Rittera Vitezovića. Tada mu je u požaru izgorjela ne samo tiskara već i kuća te neki od najvrjednijih njegovih spisa. Svim stanovnicima zagrebačkog Gornjeg grada kojima je u požaru uništena imovina plemstvo je isplatilo naknadu za štetu, međutim u zapisima ne postoji podatak da se to odnosilo i na samog Vitezovića. Tih godina zapeo je u tešku financijsku krizu, upleo se u različite dugove te je radi toga završavao i na sudu. Nadalje, imao je različite probleme i oko nasljedstva na imanje u Šćitarjevu.⁴⁹ Naime, imanje je pripadalo vojnom časniku i Vitezovićevom prijatelju Franji Ivanoviću koji je imao duševno bolesnog sina, kanonika Ivana Jonata Ivanovića. S obzirom da je bio u prijateljskim odnosima s Franjom Ivanovićem, smatrao je da nakon njegove smrti on može preuzeti skrbništvo nad njegovim bolesnim sinom Jonatom te naslijediti njegove posjede u Šćitarjevu.⁵⁰ Godine 1708. Vitezović je tražio od Ugarske Dvorske kancelarije da ga proglasi Jonatovim skrbnikom, no naišao je na kraljevu odbijenicu. Nakon toga je napisao pismo Josipu I. u kojem je tražio da ga imenuje dvorskim vijećnikom, no ako se to ne može nikako ostvariti onda da dobije mjesto dvorskog povjesničara jer je za

⁴²J. BRATULIĆ, 1995., str. 183.

⁴³L. DOBRINIĆ, 1995., str. 175.

⁴⁴J. BRATULIĆ, 1995., str. 183.

⁴⁵A. JAMBRIH, 2016., str. 49.

⁴⁶A. JAMBRIH, 2016., str. 49.

⁴⁷V. KLAJČIĆ, 1914., str. 231.

⁴⁸J. BRATULIĆ, 1995., str. 185.

⁴⁹M. TOPIĆ, 2010., str. 125.

⁵⁰A. JAMBRIH, 2016., str. 55.

vrijeme Leopolda I. taj posao veoma dobro obavljao. No, ni tu molbu kralj nije htio prihvatiti.⁵¹ Međutim, obećao mu je da će nakon Ivanovićeve smrti dobiti njegove posjede u Šćitarjevu koji će u tom trenutku biti u državnoj vlasti pa ih kralj može podijeliti kome želi. Josip I. izdao je povelju koja je sadržavala sva obećanja upućena Vitezoviću. Upravo je zbog te povelje Vitezović bio na udaru zagrebačkog kaptola i plemstva koje ga je konstantno optuživalo i napadalo.⁵² Tijekom 1709. godine sudskim procesom oduzeta mu je tiskara, a zatim i kuća te je tako izgubio sve ono što je imao u Hrvatskoj. Ubrzo nakon toga je napustio Zagreb i otišao živjeti u Beč gdje je i umro 20. siječnja 1713. godine.⁵³

6. Književni rad

Antun Barac je za Pavla Rittera Vitezovića napisao: „Pavao Vitezović, kao jedan od najdalekovidnijih Hrvata svoga vremena, osjetio je sve neriješene zadatke svoga doba i pristupio im punom snagom... Po obujmu i značenju svog rada on je bio najpotpuniji hrvatski pisac svoga doba... Ali sav njegov rad proniče nekoliko crta: želja za slobodom i veličinom vlastitog naroda... On sam napisao je gotovo više knjiga negoli u istom stoljeću svi ostali pisci uže Hrvatske zajedno... Cjelokupna njegova ličnost... uzdiže se neobično visoko, stršeći daleko iznad svog doba“.⁵⁴ U ovim se riječima najbolje može vidjeti koliko je Vitezović zapravo bio važan, da je sa svojim radom uspio stvoriti raznovrsna i utjecajna književna djela usprkos svim problemima s kojima se tijekom života susreo. Svojim je političkim te književnim djelovanjem pripremio teren za sve one koji su se u kasnijim vremenima borili za hrvatsku samostalnost i slobodu.⁵⁵

Napisao je velik broj djela različite tematike na hrvatskom i latinskom jeziku. Najbolja podjela njegovih djela je objavljena 1953. godine, povodom 300. godišnjice njegovog rođenja.⁵⁶ Njegova se književnost može podijeliti na:

1. književne i filološke radove (djela na hrvatskom i latinskom jeziku, latinsko-hrvatski rječnik, kalendar);
2. historiografske radove (tiskana djela, koncepti i bilješke);
3. korespondenciju i dokumente;
4. grafičke radove (bakrorezi, crtački rad).⁵⁷

⁵¹A. JAMBRIH, 2016., str. 56.

⁵²A. JAMBRIH, 2016., str. 57.

⁵³M. TOPIĆ, 2010., str. 126.

⁵⁴H.G. JURIŠIĆ, 1995., str. 201.

⁵⁵H.G. JURIŠIĆ, 1995., str. 201-202.

⁵⁶H.G. JURIŠIĆ, 1995., str. 202.

⁵⁷H.G. JURIŠIĆ, 1995., str. 202.

Tijekom druge polovice 17. stoljeća kulturni obrasci su se mijenjali u skladu s promjenama u političkom i društvenom životu. Zrinka Blažević to razdoblje opisuje kao doba protureformacijskog trijumfalnog baroka koje je s vlastitom umjetničkom koncepcijom još dodatno naglašavalo dominaciju apsolutizma.⁵⁸ To su doba obilježili književni oblici kao što su anagrami, epigrami te povijesna djela posvećena nekom ugledniku (najčešće vladaru).⁵⁹ Iako je Vitezović stvarao u skladu s tim vremenom, u njegovom se književnom opusu mogu vidjeti neke promjene, potaknute ne samo njegovim intelektualnim razvojem već i političkim događajima u Monarhiji. Rana faza njegovog stvaralaštva (1671. – 1681.) nastala je pod utjecajem sloma zrinsko-frankopanske urote.⁶⁰ Tada su nastala djela napisana na latinskom jeziku kao što su anagrami, prigodnice, posvetne pjesme i poslovice u stihovima.⁶¹ Djelo *Odiljenje Sigetsko* (1684.), napisano na hrvatskom jeziku, predstavlja prijelaznu fazu te okretanje prema djelima povijesne tematike.⁶² Vitezovićeva kasna faza podudara se s razdobljem istaknute moći Habsburgovaca kao i ekspanzionističkim idejama i ambicijama tadašnjeg cara Leopolda.⁶³ U tom je razdoblju nastala *Croatia Rediviva* (1700.), prvo historiografsko djelo u pravom smislu riječi.⁶⁴ Osim knjiga povijesne tematike, Vitezović je napisao i neke spise na hrvatskom jeziku namijenjene puku, kao što su *kalendari*, *Sibilla* (1701.) i *Priručnik* (1703.).⁶⁵ Rafo Bogišić je naglasio da je Vitezović stvarao na latinskom ili hrvatskom jeziku sukladno potrebama svoga naroda.⁶⁶ Spisi na latinskom posvećeni su najčešće bečkom dvoru, a cilj je bio razriješiti politička pitanja koja se odnose na hrvatski narod. S druge pak strane, Vitezović je namjeravao približiti djela napisana na hrvatskom jeziku široj masi ljudi (ne samo obrazovanom stanovništvu), potaknuti ih na borbu za hrvatsko kraljevstvo i hrvatski jezik.

7. Djela na latinskom jeziku

Vitezović je neke od svojih najvažnijih spisa napisao na latinskom jeziku; htio je približiti tematiku opisanu u djelima široj masi ljudi, ne samo domaćem stanovništvu već i strancima, a ponajviše bečkom dvoru. Na latinskom jeziku pisao je djela povijesno političke problematike: *Croatia Rediviva* (1700.), *Stemmathografia* (1701.) i *Plorantis Croatiae saecula duo*

⁵⁸Z. BLAŽEVIĆ, 1997., str. 16.

⁵⁹Z. BLAŽEVIĆ, 1997., str. 16.

⁶⁰Z. BLAŽEVIĆ, 1997., str. 17.

⁶¹Z. BLAŽEVIĆ, 1997., str. 16.

⁶²Z. BLAŽEVIĆ, 1997., str. 16.

⁶³Z. BLAŽEVIĆ, 1997., str. 17.

⁶⁴Z. BLAŽEVIĆ, 1997., str. 16.

⁶⁵Z. BLAŽEVIĆ, 1997., str. 16.

⁶⁶R. BOGIŠIĆ, 1995., str. 191.

(1703.),⁶⁷ zatim hagiografske spise, anagrame, poslovice te djela u rukopisima: *Lexicon Latino- Illyricum* (oko 1700.), *Banologia sive de banatu Croatiae* (dovršeno 1710.).⁶⁸

7.1. Croatia Rediviva

Nakon što je završio Bečki rat (1699.) sklopljen je mir u Srijemskim Karlovcima (1699.). Tim je mirom kralj Leopold prepustio neke kršćanske teritorije Osmanskom Carstvu, bez obzira što je već prije bilo dogovoreno da će svaka od sukobljenih strana zadržati ono što je imala već u tom trenutku.⁶⁹ U komisiji za razgraničenje između područja Hrvatske, Dalmacije koja je pripadala Mlečanima te osmanske Bosne, na austrijskoj strani je sudjelovao grof Marsigli dok su se hrvatski staleži uspjeli izboriti da njegov pomoćnik bude Pavao Ritter Vitezović. Potaknut razočarenjem i ogorčenošću mirom u Srijemskim Karlovcima, Vitezović je odlučio napisati djelo *Croatia Redivia* u kojem je želio prikazati čitavu hrvatsku povijest te dokazati da su granice Hrvatske nekada bile puno duže nego na kraju 17. stoljeća.⁷⁰

Croatia rediviva regnante Leopoldo Magno caesare je programatski spis, objavljen 1700. godine u Zagrebu te posvećen kralju Leopoldu I. i njegovom sinu Josipu I.⁷¹ Djelo se sastoji od 32 stranice te je napisano na latinskom jeziku.⁷² Vitezović ga je odlučio napisati upravo na latinskom kako bi doprla i do ostalih stanovnika Europe, a ponajviše do bečkog dvora kojemu je zapravo i posvećena. U svojoj posveti, Vitezović kralja i njegovog sina više ne naziva *kraljevima Dalmacije, Slavonije, Hrvatske*, već novim titularom *kraljevi čitave Hrvatske (totius Croatiae reges)*.⁷³ Treba naglasiti da je Vitezovićeva Hrvatska u tom razdoblju bila puno šira nego što je ona zapravo bila. On je smatrao da Hrvatskoj pripada sve ono što se nekada u rimskom razdoblju nazivalo Ilirikom (bez Recije i dijelova Norika, Egejskih otoka i Ahaje).⁷⁴ U svojoj posveti ističe da je *Croatia rediviva* samo priprema za jedno veće djelo koje će napisati u budućnosti, zato se nije baš previše trudio oko stila pisanja. Nadalje, dao je pregled svih onih tema o kojima će raspravljati u svome djelu. Istaknuo je da će se prvo pozabaviti povijesno-pravnim pitanjima Hrvatske, pitanjem naziva Hrvatska te geografskim obilježjima. U svome djelu neke teme nije ni spomenuo, npr. razlike u kulturi i religiji među

⁶⁷H.G. JURIŠIĆ, 1995., str. 204.

⁶⁸H.G. JURIŠIĆ, 1995., str. 203.

⁶⁹H.G. JURIŠIĆ, 1995., str. 205.

⁷⁰Z. PERKOVIĆ, 1996., str. 226.

⁷¹V. KLAJČIĆ, 1914., str. 141.

⁷²H.G. JURIŠIĆ, 1995., str. 206.

⁷³H.G. JURIŠIĆ, 1995., str. 205.

⁷⁴Z. PERKOVIĆ, 1996., str. 226.

Slavenima koji žive unutar njegove *oživljene* Hrvatske.⁷⁵ Nakon posvete, napisao je uvodnu pjesmu *Monito ad Prodromum (Priprava)*, napisanu u elegijskim distihima, u kojoj je pozvao sve staleže da mu pošalju različite isprave, spise te pečate koji bi mu mogli biti od pomoći kako bi njegovo djelo moglo biti kvalitetnije obrađeno te utemeljeno na dokumentima.⁷⁶ Osim toga, u ovoj pjesmi spominje i područja Ilirika koja ne ulaze u *oživljenu* Hrvatsku (Norik, Recija). Naglašava da su ta mjesta važna kako bi se mogla objasniti raširenost ilirskog jezika.⁷⁷ Vitezović uvodni dio svoga djela oblikuje grafički pomoću različitih stilova slova te simetričnim rasporedom redova riječi dok je početni inicijal uvodne pjesme precizno i minuciozno obrađen.

Vitezović se u svome djelu koristio velikim brojem pisaca, iz različitih geografskih područja, koji su djelovali u različitim vremenskim razdobljima. To nam puno toga govori ne samo o njegovom znanju i načitanosti nego i o korištenju različitih znanstvenih i kritičkih metoda kako bi argumentirao vlastite tvrdnje na temelju povijesnog prava.⁷⁸ U svome djelu naveo je 56 pisaca koji se mogu podijeliti na nekoliko skupina, ovisno o tome pripadaju li izvornoj građi (antički, bizantski, franački, langobardski, mletački, slovenski i domaći) ili literaturi (talijanski, mađarski, češki, njemački, slovenski i domaći).⁷⁹ Najviše se koristio izvorima kao što su Toma Arhiđakon i Konstantin Porfirogenet dok su najzastupljeniji domaći pisci u literaturi Ivan Lučić i Mavro Orbini.⁸⁰ Od stranih autora najviše se koristio Eneom Silviom Piccolominijem te Georgom Hornom.⁸¹

Na početku ovog djela Vitezović raspravlja o imenu Hrvatska, hrvatskom jeziku kao i o podrijetlu Hrvata. Prvo je izjednačio Ilire s Hrvatima, tj. smatrao je da Hrvatska zauzima čitav teritorij nekadašnjeg rimskog Ilirika (osim područja Recije, Norika, Egejskih otoka i Ahaje).⁸² Nakon toga sezalaže za teoriju prema kojoj su svi Slaveni Hrvati, a sve slavenske zemlje zapravo Hrvatska.⁸³ Kako bi potkrijepio svoje ideje, naveo je kao izvor Konstantina Porfirogeneta koji je pisao o postojanju Velike Hrvatske na sjeveru.⁸⁴ Osim toga, služio se i legendom o Čehu, Lehu i Mehu prema kojoj su istočni te sjeverni Slaveni proizašli iz područja Hrvatske.⁸⁵ Legendu o trojici braće Vitezović je preuzeo od Mavra Orbinija i Vinka

⁷⁵Z. PERKOVIĆ, 1996., str. 226.

⁷⁶Z. BLAŽEVIĆ, 1997., str. 14.

⁷⁷Z. PERKOVIĆ, 1996., str. 228.

⁷⁸Z. PERKOVIĆ, 1996., str. 232.

⁷⁹Z. PERKOVIĆ, 1996., str. 228.

⁸⁰Z. PERKOVIĆ, 1996., str. 231.

⁸¹Z. PERKOVIĆ, 1996., str. 232.

⁸²Z. PERKOVIĆ, 1996., str. 225.

⁸³H.G. JURIŠIĆ, 1995., str. 206.

⁸⁴V. KLAJČ, 1914., str. 143.

⁸⁵V. KLAJČ, 1914., str. 143.

Pribojevića.⁸⁶ Vitezović je naglasio jedinstveno i zajedničko podrijetlo svih Slavena. Istaknuo je da ostali slavenski narodi potječu od Hrvata te je tako legitimno izjednačio ostale slavenske narode s Hrvatima.⁸⁷ To je osnova njegove panslavenske ideje. Osim toga, navodi da svi Hrvati pričaju istim jezikom, no on se u različitim krajevima i različito naziva. Tako se negdje zove hrvatski, a negdje drugo ilirski ili slovinski.⁸⁸ Vitezović ističe i pankroatističku ideju prema kojoj je hrvatski jezik središnji među slavenima dok su ostali slavenski jezici samo narječja hrvatskog.⁸⁹

Nakon raspravljanja o imenu Hrvatska, Vitezović je prešao na pitanje hrvatskih granica. Ponovno se referirao na različite izvore. Prihvatio je teze starih Grka koji su istočnu granicu postavljali na Cetinu, a zapadnu na rijeku Rašu.⁹⁰ Po uzoru na Ivana Tomka Mrnavića nazvao je i Austriju jednom od ilirskih pokrajina.⁹¹ Naime, navodi da je knez Ostrivoj izgradio grad Gradatz dok je sama Austrija koja je nekada bila ilirska pokrajina preuzela njemački jezik i kulturu.⁹² Veliku važnost pridaje Jadranskoj obali koju pridružuje Hrvatskoj. Vitezović ne preuzima sve tvrdnje od autora koji su mu bili izvori podataka, odbacuje neke od njihovih teza te se kritički odnosi prema njima. Tako na primjer ne prihvaća Lučićevu tezu prema kojoj on gradove Zadar, Split i Trogir oduzima od Hrvatske te ih priključuje Dalmaciji kao području na kojem živi neki strani narod.⁹³ Vitezović naglašava da je Dalmacija bio naziv za jednu od rimskih pokrajina. Ističe da s propašću rimskog carstva taj naziv još uvijek postoji, ali se on sada odnosi samo na „ostatke“ kao što su gradovi Split, Zadar i Trogir. Bez obzira na to, ti gradovi ne predstavljaju jednu oblast, Dalmaciju, već su dio Hrvatske.⁹⁴ Osim toga, Vitezović i Srbe naziva Hrvatima što je potkrijepio na temelju spisa Georga Horna.⁹⁵

Na kraju ovog spisa, Vitezović je naglasio važnost rijeke Dunav kao granice koja dijeli južnu od sjeverne Hrvatske. Južnu Hrvatsku je podijelio na Bijelu i Crvenu.⁹⁶ Bijela Hrvatska se također dijeli na određena područja: Primorje (područje istočnojadranske obale), Zagorje (područje Bosne i neki dijelovi Hrvatske), Međurječje (područja koja se nalaze sjeverno od rijeke Save), Planinska Hrvatska (tu se ubrajaju Štajerska, Kranjska i Koruška).⁹⁷ S druge

⁸⁶M. GRDEŠIĆ, 2003., str. 156.

⁸⁷M. GRDEŠIĆ, 2003., str. 158.

⁸⁸H.G. JURIŠIĆ, 1995., str. 207.

⁸⁹M. GRDEŠIĆ, 2003., str. 158.

⁹⁰M. TOPIĆ, 2010., str. 128.

⁹¹Z. PERKOVIĆ, 1996., str. 234.

⁹²M. TOPIĆ, 2010., str. 128.

⁹³Z. PERKOVIĆ, 1996., str. 234.

⁹⁴V. KLAJČIĆ, 1914., str. 145.

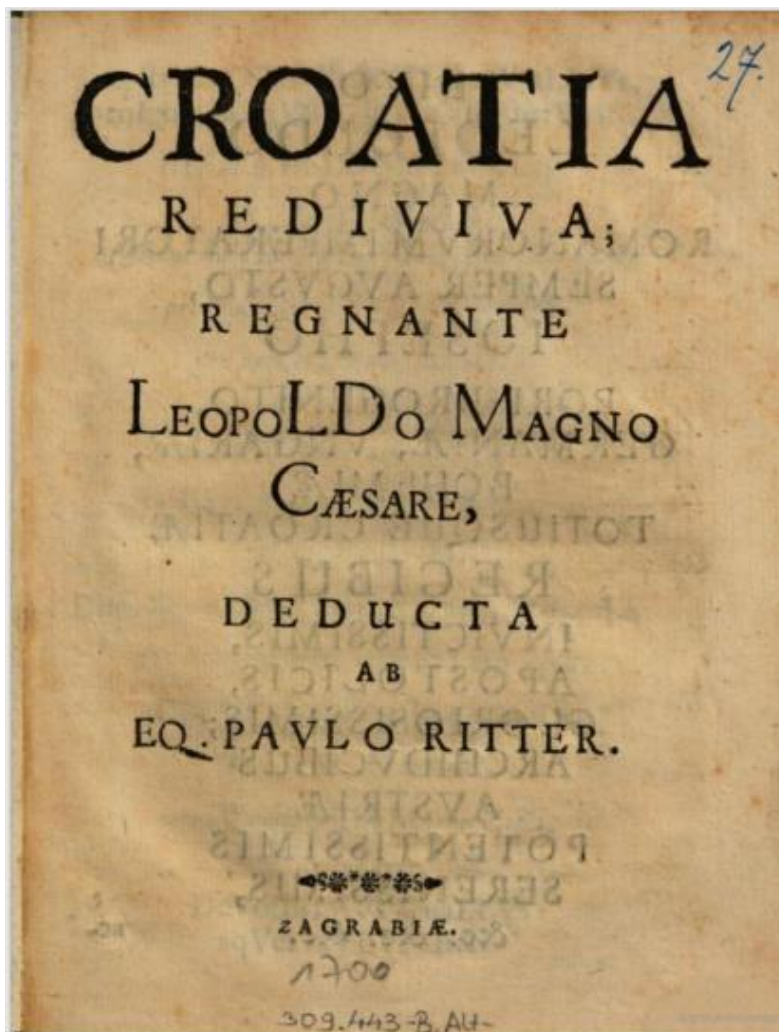
⁹⁵M. TOPIĆ, 2010., str. 128.

⁹⁶Z. PERKOVIĆ, 1996., str. 235.

⁹⁷Z. PERKOVIĆ, 1996., str. 235.

strane, Crvenoj Hrvatskoj je pribrojio područja Bugarske, Makedonije, Srbije i Trakije.⁹⁸ Zatim je podijelio sjevernu Hrvatsku na Venetsku, Ugarsku i Sarmatsku.⁹⁹

Marina Topić naglašava da se Vitezović s obzirom na razdoblje u kojem je djelovao može smatrati pretečom nacionalnog pokreta.¹⁰⁰ Ističe da je on sa svojim radom, nastojanjima, tezama i razmatranjima najvažnijih hrvatskih pitanja krenuo s preporodom koji će kasnije utjecati na Ljudevita Gaja i ostale preporoditelje. Time ga ona uvrštava među nacionalne ideologe.¹⁰¹

Slika 2. Naslovnica djela *Croatia Rediviva* (1700.)

Izvor slike: https://en.wikipedia.org/wiki/Croatia_Rediviva

⁹⁸H.G. JURIŠIĆ, 1995., str. 207.

⁹⁹Z. BLAŽEVIĆ, 1997., str. 35.

¹⁰⁰M. TOPIĆ, 2010., str. 135.

¹⁰¹M. TOPIĆ, 2010., str. 135.

7.2. Stemmathographia

Stemmathographia sive armorum Illyricorum delineatio descriptio et restitutio je heraldičko djelo nastalo 1701. godine u Beču te je posvećeno grofu Buccelleniju.¹⁰² Djelo je bilo veoma dobro prihvaćeno u društvu pa je već 1702. godine nastalo drugo izdanje, tiskano u Zagrebu.¹⁰³ Zagrebačko i bečko se razlikuju samo po posveti.

Na početku *Stemmathographije* nalazi se posveta upućena grofu Buccelleniju, nakon koje slijede prikazi grbova u boji.¹⁰⁴ Na svakoj od stranica smješteni su i natpisi s velikim slovima te opisi grbova u dva dvostiha.¹⁰⁵ Grbovi su poredani abecednim redom imena naroda i pokrajina od područja Moskovije pa sve do Turske.¹⁰⁶ Diješe se u tri skupine: izmišljeni, posuđeni i povijesni grbovi. U izmišljene spadaju imena rimskih provincija i plemena (Epirus, Liburnia, Dacia i drugi).¹⁰⁷ Vitezović u svome djelu pokušava dokazati da su ove rimske provincije imale grbove, poziva se na Romula i Rema kao osnivače grada Rima bez obzira na to što u rimskom razdoblju grbovi još nisu postojali.¹⁰⁸ Nadalje, najbolji primjer za posuđeni grb je onaj stare Panonije kojoj je pridružio grb Ugarske. U posljednju skupinu spadaju povijesni grbovi, odnosno oni koji su se stvarno koristili (Istra, Dubrovnik, Dalmacija, Hrvatska, Slavonija i drugi).¹⁰⁹ Za svaki od povijesnih grbova navodi izvor koji mu je služio kako bi dobio opis određenog grba, npr. hrvatski grb povezuje s pečatom kojim se služio Matija Korvin dok za grb Slavonije poziva na grbovnicu iz 1496. koja je pripadala kralju Ladislavu.¹¹⁰ Ova knjiga završava s kratkim opisima svakog od grbova kao i najavom da će preostale grbove objaviti u sljedećem djelu *De aris et focis Illyriorum*.¹¹¹

7.3. Plorantis Croatiae saecula duo

Plorantis Croatiae saecula duo (Dva stoljeća uciviljene Hrvatske) je spjev, nastao 1703. godine, posvećen Ivanu Herbersteinu, tadašnjem potpredsjedniku Ratnog Vijeća.¹¹² Djelo započinje posvetom u kojoj Vitezović opisuje svoj put po Liki i Krbavi, Slavoniji i Pounju.¹¹³ Govori da je vidio kako su Osmanlije opustošili i sraznali navedena područja. Nadalje, ističe

¹⁰²H.G. JURIŠIĆ, 1995., str. 208.

¹⁰³H.G. JURIŠIĆ, 1995., str. 209.

¹⁰⁴H.G. JURIŠIĆ, 1995., str. 209.

¹⁰⁵H.G. JURIŠIĆ, 1995., str. 209.

¹⁰⁶H.G. JURIŠIĆ, 1995., str. 209.

¹⁰⁷H.G. JURIŠIĆ, 1995., str. 209.

¹⁰⁸H.G. JURIŠIĆ, 1995., str. 209.

¹⁰⁹H.G. JURIŠIĆ, 1995., str. 209.

¹¹⁰H.G. JURIŠIĆ, 1995., str. 209.

¹¹¹H.G. JURIŠIĆ, 1995., str. 209.

¹¹²H.G. JURIŠIĆ, 1995., str. 211.

¹¹³H.G. JURIŠIĆ, 1995., str. 211.

da će u ovome djelu prikazati sve loše što se Hrvatskoj dogodilo u protekla dva stoljeća, a cilj je čitače potaknuti na razmišljanje te da se navedeni događaji nikada ne zaborave. Nadalje, u predgovoru upozorava na jezični, pravopisni problem te se zalaže za uvođenje dijakritičkih znakova.¹¹⁴ Središnji dio knjige sastoji se od 90 stranica, otisnutog spjeva, napisanog u heksametrima.¹¹⁵ Vitezović je opisao veliki broj loših događaja koji su se dogodili kroz dva stoljeća hrvatske povijesti. Krenuo je s padom Bosne pod Osmanlije, bitkom na Krbavskom polju, osmanlijskim napadima pa sve do mletačkih pretenzija na istočnojadransku obalu. Osim toga, opisao je i sukobe među velikašima, govorio o potresima, gladi i zaraznim bolestima, ali istaknuo i neke pozitivne likove hrvatske povijesti, borbe za slobodnu i samostalnu domovinu. Ovaj spjev završava s opisom sramotnog mira u Srijemskim Karlovcima te kratkom molitvom za spas domovine.¹¹⁶ Vitezović je ovim spisom htio na istinit način prikazati sve negativne događaje kao i tešku situaciju u Hrvatskoj tijekom 16. i 17. stoljeća. Djelo je napisano na latinskom jeziku kako bi se ostatku kršćanske Europe mogla pružiti slika o tome što je Hrvatska sve morala pretrpjeti kako bi ih obranila od neprijatelja, dok je s druge strane taj isti Zapad oslobođena hrvatska područja prepustio Osmanlijama.¹¹⁷ U ovome djelu Vitezović pomalo zanemaruje formu i jezik pisanja dok veću pažnju posvećuje sadržaju.

8. Djela u rukopisu

Najpoznatija Vitezovićeva djela u rukopisu su *Banologia seu de Banatu Croatiae* i *Lexicon Latino-Illyricum*.¹¹⁸ Banologija se ubraja u žanr hrvatske historiografije koji je nestao tijekom sredine 17. stoljeća.¹¹⁹ Zrinka Blažević je naglasila da je banologija „fokusrana na instituciju bana kao najvažniji simbolički faktor hrvatskog političkog identiteta u razdoblju političke emancipacije hrvatskih staleža“.¹²⁰ Vitezovićeva *Banologia seu de Banatu Croatiae* u potpunosti je dovršena tijekom 1710. godine te se sastoji od dva dijela. Prvi dio s naslovom *De Banatu Chorvatiae (O Banovini Hrvatske)* govori o različitim karakteristikama banske funkcije.¹²¹ Vitezović se bavi etimološkim značenjem riječi ban, pitanjem banskog dostojanstva, uzvišenosti, moći, ovlastima, naslovom, banskom novcu kao i opsegu njihove

¹¹⁴V. KLAJIĆ, 1915., str. 185.

¹¹⁵H.G. JURIŠIĆ, 1995., str. 212.

¹¹⁶H.G. JURIŠIĆ, 1995., str. 212.

¹¹⁷H.G. JURIŠIĆ, 1995., str. 212.

¹¹⁸H.G. JURIŠIĆ, 1995., str. 203.

¹¹⁹M. GREGL, 2016., str. 181.

¹²⁰Z. BLAŽEVIĆ, 2002., str. 177.

¹²¹M. GREGL, 2016., str. 184.

banovine. U drugom dijelu *Chronologia banorum sive ducum Croatiae (Kronologija banova ili knezova Hrvatske)*, Vitezović daje popis banova te ostalih vladara koji su obnašali funkciju upravitelja hrvatskih zemalja.¹²² Popis vladara je potkrijepljen piscima i izvorima koji su o njima pisali. Godine 1863. Ljudevit Gaj je u Danici ilirskoj objavio prijevod Vitezovićeve banologije. To je ujedno bio i prvi prijevod neke banologije u Hrvatskoj. Prevedeni hrvatski naslov za ovo Vitezovićevo djelo je Banoslovlje.¹²³

Vitezović je imao veliku važnost i u razvoju hrvatskog pisma i gramatike. Tijekom godina književnog rada bio je svjedok različitih grafijskih pravila na području Hrvatske, npr. pisci iz Slavonije su bili bliski grafijskim pravilima Mađarske dok su se oni u Dalmaciji približavali Italiji.¹²⁴ Negdje oko 1700. godine nastalo je njegovo rječničko djelo *Lexicon Latino-Illyricum* u kojem je predstavio svoje reforme čiji je cilj bio jezično povezati sva hrvatska područja.¹²⁵ Rječnik se sastojao od dva dijela: latinsko-hrvatskog koji se danas nalazi u zagrebačkoj knjižnici Metropolitani te hrvatsko-latinskog koji je izgubljen.¹²⁶ Za razliku od svojih prethodnika Vitezović je u rječnik uvrstio riječi iz sva tri hrvatska narječja (štokavsko, kajkavsko, čakavsko). Smatrao je da bi svaki čitatelj trebao izbjegavati riječi iz latinskog ili njemačkog jezika te riječi koje mu nedostaju koristi iz svoga jezika (jednog od tri narječja).¹²⁷ Vitezović se u svome rječniku zalagao za sistematizaciju fonema prema kojoj bi svaki fonem imao i svoj grafem što bi zapravo značilo *jedan glas, jedan znak*.¹²⁸ Zalagao se i za korištenje dijakritičkih znakova. Takav je koncept kasnije, u 19 stoljeću utjecao na Ljudevita Gaja i njegovu pravopisnu reformu.

9. Djela na hrvatskom jeziku

U svome radu *Pavao Vitezović kao kroatist*, Rafo Bogišić naglašava da je Vitezović čitav svoj život radio u hrvatskom interesu pa ga se može nazvati kroatistom u političkom smislu.¹²⁹ S druge pak strane, Bogišić ističe da je pisao i veliki broj djela na hrvatskom jeziku te je tako on i kroatist u književnom te filološkom smislu.¹³⁰

¹²²M. GREGL, 2016., str. 187.

¹²³M. GREGL, 2016., str. 183.

¹²⁴Z. MEŠTROVIĆ, N. VAJS, 1996., str. 41.

¹²⁵Z. MEŠTROVIĆ, N. VAJS, 1996., str. 42.

¹²⁶V. KLAJČ, 1915., str. 210.

¹²⁷<http://ihjj.hr/iz-povijesti/pavao-ritter-vitezovic-lexicon-latino-illyricum/16/> (pristupljeno 13.8.2020.)

¹²⁸<http://ihjj.hr/iz-povijesti/pavao-ritter-vitezovic-lexicon-latino-illyricum/16/> (pristupljeno 13.8.2020.)

¹²⁹R. BOGIŠIĆ, 1995., str. 191.

¹³⁰R. BOGIŠIĆ, 1995., str. 191.

Vitezović je na hrvatskom jeziku pisao povijesne knjige od kojih je najpoznatija *Kronika aliti spomen svega svita vikov* (1696.),¹³¹ zatim pjesnička djela kao što je *Odiljenje Sigetsko* (1684.),¹³² poeme *Novljančica* i *Senjčica*,¹³³ a osim toga bio je aktivan i u svakodnevnom kulturnom i prosvjetnom radu kada je stvarao djela kao što su *Kalendari*, *Sibila*, *Priručnik* (1703.).¹³⁴

9.1.Kronika aliti spomen svega svita vikov

Historijsko djelo *Kronika aliti spomen svega svita vikov* objavljeno je 1696. godine te se smatra prvim hrvatskim povijesnim djelom koje je napisano u 17. stoljeću.¹³⁵ Djelo započinje posvetom, napisanom na latinskom jeziku te upućenom Ivanu Zniki, kanoniku na zagrebačkom Kaptolu i opatu petrovaradinske crkve Svetog Trojstva.¹³⁶ Uz posvetu opatu nalazi se i grb obitelji Znika kao i pjesma napisana u dva distiha.¹³⁷ Vitezović u posveti navodi kako je Hrvatskoj potrebno novo djelo na hrvatskom jeziku u kojem bi se opisivala povijest ilirskog naroda. No to će biti veoma teško za stvoriti jer se naši književnici najčešće služe latinskim jezikom u pismu te se pretjerano ne zanimaju za događaje iz domaće prošlosti. Vitezović kritizira rad onih književnika koji su pisali na latinskom jeziku, kao što su Ratkaj, Tomašić, Brodarić i drugi.¹³⁸ S druge pak strane hvali Antuna Vramca koji je 1578. godine napisao prvu hrvatsku *Kroniku* povijesti.¹³⁹ S obzirom da je Vramčevo djelo tiskano u malom broju primjeraka, Vitezović navodi da će upravo on napisati novu povijesnu kroniku.

Nakon što je napisao posvetu Ivanu Zniki, Vitezović se u predgovoru obratio čitateljima. Istaknuo je neka svoja mišljenja o hrvatskom jeziku, narječjima i pravopisu. Naglasio je da se u svojoj kronici služi „mješovitim“ jezikom, odnosno upotrebljava riječi iz različitih hrvatskih dijalekata. Sukladno tome, on poziva i svoje čitatelje da se služe riječima iz hrvatskih narječja te da izbjegavaju one iz stranih (latinskog, talijanskog, njemačkog) kako bi ih iskorijenili.¹⁴⁰ Osim toga, naglašava razočaranje što je hrvatski narod tek tako odbacio svoje pismo glagoljicu, a prihvatio latinicu za koju tvrdi da nikako ne može „izrechi vsaku rec jezika

¹³¹R. BOGIŠIĆ, 1995., str. 193.

¹³²R. BOGIŠIĆ, 1995., str. 194.

¹³³R. BOGIŠIĆ, 1995., str. 195.

¹³⁴R. BOGIŠIĆ, 1995., str. 193.

¹³⁵A. JEMBRIH, 2016., str. 34.

¹³⁶V. KLAIĆ, 1914., str. 105.

¹³⁷V. KLAIĆ, 1914., str. 105.

¹³⁸V. KLAIĆ, 1914., str. 105.

¹³⁹V. KLAIĆ, 1914., str. 105.

¹⁴⁰V. KLAIĆ, 1914., str. 107.

Szlovenskoga“.¹⁴¹ Vitezović se ponovno vraća jeziku na kraju svoje kronike, u zaglavku. Tada govori o rasprostranjenosti *slovinskog* imena te važnosti naroda koji govori tim jezikom. Ističe da se *slovinski* jezik ne koristi samo između Drave i Save već sve do Crnog mora na istoku, od Jadranskog na jugu pa sve do Sjevernog mora.¹⁴² Isto tako naglašava da je ime *slovinsko* zajedničko svim Slavenima.¹⁴³ Na kraju ove kronike, Vitezović je zamolio svoje čitatelje da zapišu sve događaje koji se zbivaju za vrijeme njegovog života kako bi budući naraštaji mogli znati kako se prije živjelo te kako bi na temelju saznanja bolje organizirali svoj život.¹⁴⁴

Iako je Vitezović u posveti istaknuo da je kronika posvećena opatu Ivanu Zniki, on u predgovoru ističe da je ona namijenjena svim društvenim slojevima. Jedan od razloga zbog kojeg je kronika napisana na domaćem jeziku je taj da svi slojevi društva (a posebno oni neobrazovani koji nisu razumjeli latinski jezik), mogu shvatiti veličinu i važnost hrvatske povijesti. Alojz Jembrih je naglasio da je Vitezović neke dijelove u svojoj kronici preuzeo direktno od Antuna Vramca te tako njegovo djelo nije u potpunosti originalno.¹⁴⁵ S druge pak strane, Klaić je istaknuo da je Vitezović Vramčevu kroniku nadopunio i proširio koristeći se adekvatnim izvorima.¹⁴⁶

9.2. Odiljenje Sigetsko

Spjev *Odiljenje Sigetsko* tiskano je 1684. godine u Linzu te je to ujedno i prvo djelo koje je Vitezović napisao na hrvatskom jeziku.¹⁴⁷ Djelo je napisano u četiri dijela te je nastalo kao reakcija na pogibiju hrvatskog bana Nikole Šubića Zrinskog i njegove kršćanske vojske u blizini utvrde Siget 1566. godine kao i pogubljenja Frana Krste Frankopana te Petra Zrinskog u Bečkom Novom Mestu. Ovaj spjev je posvećen Adamu Zrinskom, sinu Nikole VII. Zrinskog. Vitezović piše djelo nedugo nakon navedenih tragedija, baš u trenutku kada se slavnu obitelj konstantno napadalo te ocrnjivalo. Stoga, ovaj njegov pothvat, ideja za pisanjem ovoga književnog djela te slavljenjem obitelji Zrinski predstavlja veliku hrabrost.¹⁴⁸ S obzirom na temu koja je obrađena u ovom spjevu, djelo se još naziva epsko-lirskom-

¹⁴¹V. KLAJČ, 1914., str. 106.

¹⁴²V. KLAJČ, 1914., str. 111.

¹⁴³V. KLAJČ, 1914., str. 105.

¹⁴⁴A. JEMBRIH, 2016., str. 37.

¹⁴⁵A. JEMBRIH, 2016., str. 35.

¹⁴⁶V. KLAJČ, 1914., str. 107.

¹⁴⁷R. BOGIŠIĆ, 1995., str. 194.

¹⁴⁸R. BOGIŠIĆ, 1995., str. 195.

dramskom zrinijadom koja je napisana u dvanaestercima.¹⁴⁹ Vitezović temu obrađuje na vrlo specifičan i osobit način tako što ne poštuje kronološki slijed povijesnih događaja već ih prikazuje preko svijesti različitih likova koji su sudjelovali u tom događaju, poput kralja ili majke poginulih hrvatskih boraca.¹⁵⁰ On na svoj specifičan način iz epskog događaja izvlači lirske elemente te na taj način čitačima nastoji približiti važan događaj nacionalne povijesti.

10. Zaključak

Pavao Ritter Vitezović predstavlja jednu od najvećih osoba koje su djelovale ne samo na kraju 17. i početkom 18. stoljeća nego tijekom cjelokupne hrvatske povijesti. Iako je bio njemačkog podrijetla, on je promijenio svoje prezime iz njemačkog Ritter u hrvatsko Vitezović te na taj način odmah prikazao na koji će se način odvijati njegov rad, što će biti u središtu njegove borbe te koju zemlju smatra svojim domom.

Pisao je djela na latinskom i hrvatskom jeziku. Posvetio se temama slavne hrvatske povijesti, bavio se problematikom hrvatskih granica, pitanjem hrvatskog imena, podrijetlom i jezikom. Svaki od njegovih spisa ima svoju svrhu. Oni spisi koji su napisani na latinskom jeziku (tj. jeziku Europe u tom razdoblju), posvećeni su visokim dužnosnicima te bečkom dvoru. Cilj je bio da svi narodi Europe, a ponajviše kralj u Beču uvide najveće hrvatske probleme. S druge strane, ona djela koja su napisana na hrvatskom jeziku posvećena su domaćim ljudima (ne samo obrazovanim već i nižim društvenim slojevima). Cilj takvih spisa bio je potaknuti domaće ljude na povezanost s Hrvatskom, slavljenje hrvatskog imena kao i očuvanje jezika pomoću korištenja riječi iz domaćih narječja te izbjegavanje tuđica.

U njegovim djelima najveću važnost zauzimaju njegove ideje; panslavenska prema kojoj svi Slaveni potječu od Hrvata te pankroatistička prema kojoj je hrvatski jezik zajednički svim Slavenima. Neke od njegovih ideja postale su temelj kasnije hrvatske ideologije. Vitezović je sa svojim političkim i književnim djelovanjem kao i radom na hrvatskom pravopisu utjecao na buduće hrvatske ideologe, nositelje nacionalne misli te na nastanak hrvatskog preporoda.

¹⁴⁹V. BUDIŠČAK, 2016., str. 163.

¹⁵⁰R. BOGIŠIĆ, 1995., str. 195.

11. Sažetak

Život i djelovanje Pavla Rittera Vitezovića

Pavao Ritter Vitezović (1652. – 1713.) bio je hrvatski književnik, povjesničar, političar, leksikograf, bakrorezac te potomak stare plemićke obitelji iz Alzasa. Osamdesetih godina 17. stoljeća započeo je svoju političku i književnu karijeru. Bio je sudionik te zastupnik grada Senja na saborima u Šopronu i Požunu. Nakon mira u Srijemskim Karlovcima (1699.), zajedno s grofom Marsiglijem, sudjelovao je u komisiji za razgraničenje s Mletačkom Republikom i Osmanskim Carstvom. Svoja je književna djela pisao na latinskom i hrvatskom jeziku te su ona potkrijepljena izvorima Konstantina Porfirogeneta, Ivana Lučića, Mavra Orbinija, Tome Arhiđakona i drugih. Njegove najranije knjige tiskane su u Beču i Linzu. Godine 1695. pripremio je za rad hrvatsku zemaljsku tiskaru u Zagrebu te je tako počela njegova tiskarska djelatnost u vlastitoj domovini. Njegovo najpoznatije djelo na latinskom jeziku je programatski spis *Croatia Rediviva (Oživjela Hrvatska)* (1700.). U knjizi se raspravlja o problemima hrvatskog imena, jezika, podrijetla te hrvatskim granicama. Ostala važna djela na latinskom jeziku su *Stemmathografia* (1701.) te *Plorantis Croatiae saecula duo (Dva stoljeća uciviljene Hrvatske)* (1703.). Njegova najvažnija djela na hrvatskom jeziku su *Kronika aliti spomen svega svita vikov* (1696.) te spjev *Odiljenje Sigetsko* (1684.). Spjev je nastao kao reakcija na pogibiju Nikole Šubića Zrinskog podno utvrde Siget (1566.) te kritika pogubljenja Frana Krste Frankopana i Petra Zrinskog u Bečkom Novom Mestu (1671.). Vitezović je ostavio traga i na razvoju hrvatskog pravopisa. Godine 1700. izašao je njegov rječnik *Lexicon Latino-Illyricumu* kojem se zalaže za korištenje dijakritičkih znakova te za ideju prema kojoj bi svaki fonem morao imati i svoj grafem (*jedan glas – jedan znak*). Pavla Rittera Vitezovića se zbog njegova književnog i političkog djelovanja, rada na hrvatskom pravopisu i nositeljem pankroatističke ideje može smatrati važnim nacionalnim misliocem, pretečom hrvatske nacionalne ideologije i nacionalnog pokreta 19. stoljeća.

Ključne riječi: Pavao Ritter Vitezović, povjesničar, književnik, Hrvatska zemaljska tiskara u Zagrebu, *Croatia rediviva*, nacionalni ideolog

12. Abstract

The life and action of Pavao Ritter Vitezović

Pavao Ritter Vitezović (1652. – 1713.) was a Croatian writer, historian, politician, lexicographer, copper engraver and a descendant of an old noble family from Alsace. In the 1680s, his political and literary career began. He was a participant and representative of the city of Senj at the conference in Šopron and Požun. After the peace treaty in Srijemski Karlovci (1699.), with count Marsigli, he participated in the commission for delimitation with the Republic of Venice and the Ottoman Empire. He wrote his literary works in Latin and Croatian languages, and they are supported by the sources of Constantine Porphyrogenitus, Ivan Lučić, Mavro Orbini, Toma Arhidakon and others. His earliest books were printed in Vienna and Linz. In 1695, he founded a Croatian national printing office in Zagreb, and thus he began his printing activity in his own country. His most famous book in Latin is the programmatic document *Croatia Rediviva - Revived Croatia* (1700.). The book discusses the problem of Croatian name, language, origin and Croatian borders. Other important works in Latin are *Stemmathografia* (1701.) and *Plorantis Croatiae saecula duo - Two centuries of Croatia in mourning* (1703.). His most important works in Croatian language are *Kronika aliti spomen svega svita vikov* (1696.) and the poem *Odiljenje Sigetsko* (1684.). The poem was written as a reaction after the death of Nikola Šubić Zrinski at the foot of the Siget fortress (1566.) and a critique of the executions of Fran Krsto Frankopan and Petar Zrinski in Wiener Neustadt (1671.). Vitezović made an indelible impression on the development of Croatian orthography. In 1700, his dictionary *Lexicon Latino-Illyricum* was published, in which he advocated the use of diacritical marks and for the idea that each phoneme should have its own grapheme (one voice - one sign). Thanks to his literary and political activities and because of his work on Croatian orthography and pan-Croatist ideas, Pavao Ritter Vitezović can be considered an important national thinker and a fore runner of Croatian national ideology and the national movement of the 19th century.

Keywords: Pavao Ritter Vitezović, historian, writer, Croatian national printing office in Zagreb, Croatia redivia, national ideology

13. Literatura i internetski izvori

I. Banac, 1996., Uskrsnula Hrvatska Pavla Rittera Vitezovića, *Kolo*, god. 6, broj 2, Zagreb, 1996., str. 5-18.

Z. Blažević, 1997., *Oživljena Hrvatska – Croatia Rediviva / Pavao Ritter Vitezović*, Zagreb: Latina et Graeca, Hrvatski institut za povijest, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta, 1997.

Z. Blažević, 2002., *Vitezovićeva Hrvatska između stvarnosti i utopije: ideološka koncepcija u djelima postkarlovačkog ciklusa Pavla Rittera Vitezovića (1652. – 1713.)*, Zagreb: Barbat, 2002.

R. Bogišić, 1995., Pavao Vitezović kao kroatist, *Senjski zbornik*, 1, Zagreb, 1995., str. 191-200.

J. Bratulić, 1995., Pavao Ritter Vitezović utemeljitelj hrvatske zemaljske tiskare u Zagrebu, *Senjski Zbornik*, 1, Zagreb, 1995., str. 179-186.

V. Budišćak, 2013., Poganska sila: slika Turaka u Vitezovićevu Odiljenju Sigetskom, *Senjski zbornik*, 1, Zagreb, 2013., str. 343-362.

L. Dobronić, 1994., Vitezovićeva tiskarska djelatnost u Zagrebu, *Senjski zbornik*, 1, Zagreb, 1994., str. 117-126.

L. Dobronić, 1995., Pavao Ritter Vitezović u Zagrebu, *Senjski zbornik*, 1, Zagreb, 1995., str. 171-178.

M. Grdešić, 2003., Pavao Ritter Vitezović, nacionalni identitet i politička znanost, *Politička misao*, 4, Zagreb, 2003., str. 145-162.

A. Jembrih – I. Jukić, 2013., *Pavao Ritter Vitezović i njegovo doba (1652- 1713)*, zbornik radova s 3. međunarodne kroatološke konferencije „Pavao Ritter Vitezović i njegovo doba (1652. – 1713.)”, Zagreb, 26.-28. rujna 2013. godine“, Zagreb, 2013.

H. G. Jurišić, 1995., Pavao Vitezović kao latinist (Osvrt na neka Vitezovićeva latinska djela), *Senjski zbornik*, 1, Zagreb, 1995., str. 201-224.

V. Klaić, 1914., *Život i djela Pavla Rittera Vitezovića*, Zagreb, 1914.

Z. Meštrović – N. Vajs, 1996., Vitezovićeva grafijska rješenja u rječniku *Lexicon Latino-illyricum*, *Filologija*, 26, Zagreb, 1996., str. 41-58.

Z. Perković, 1995., Croatia Rediviva Pavla Rittera Vitezovića, *Senjski zbornik*, 1, Zagreb, 1995., str. 225- 236.

M. Topić, 2010., Nacionalizam i ideologija: Pavao Ritter Vitezović kao nacionalni mislitelj i/ili ideolog, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, Zagreb, 2010., str. 107-137.

B. Šebečić, 2007., Prosvjetitelj, povjesničar i utopist Pavao Ritter Vitezović, *Rudarsko-geološko-naftni zbornik*, 1, Zagreb, 2007., str. 121- 126.

<http://ihj.hr/iz-povijesti/pavao-ritter-vitezovic-lexicon-latino-illyricum/16/> (13.8.2020.)